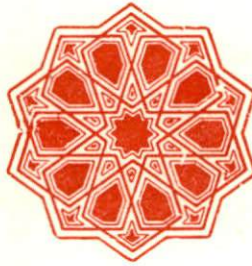

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXVI

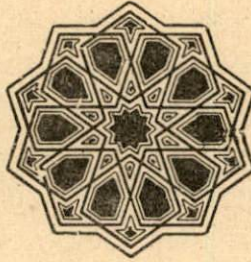
Makalelerin sorumluluđu yazarlarına aittir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXVI

HZ. ÖMER VE TİCARET MALLARI VERGİSİ VEYA UŞÛR*

II Doç. Dr. Mustafa FAYDA

Hız. Ömer'in müslümanlardan %2,5 (kırktabir yani rub'u'l-uşır), zimmîlerden % 5 (yirmide bir yani nisfu'l-uşır) ve harbîlerden % 10 (ondabir yani uşır) nisbetinde ticaret mallarından vergi almaya karar vermesinin, çeşitli yorumları yapılmıştır. Bu yorumların ağırlık merkezini, bilhassa zimmîlerden bu verginin alınmasının teşkil ettiğini görüyoruz. Çünkü, ticaret malları vergisinin zekât miktarınca müslümanlardan ve ilk makalemizde belirttiğimiz gibi mütekabiliyet esasına göre de harbîlerden alınması tabii karşılanmıştır¹. Buna mukabil, müslüman olmayı kabul etmeyen ve buna karşılık baş vergisi cizye, varsa topraklarından da devlete harac ödemeyi kabul ederek İslâm Devleti topraklarında yaşamaya hak kazanan zimmîlerden, ticaret malları vergisinin alınması üzerinde çok durulmuştur.

İmam eş-Şafii (204/820), zimmîlerden bu verginin, kendileriyle yapılan sulh anlaşmasında tasrih edilmişse alınabileceğini, aksi takdirde uşır alınamayacağını belirtir².

Ebu Yusuf ise bu konuda, devletin ihtiyacını esas almakta ve şöyle demektedir: "Şüphesiz uşır vergisini (ondalık vergiler) vazeden Hız. Ömer'dir. İnsanların haklarına bir tecavüz ve düşmanlık kastı olmadığı müddetçe, bu vergileri almakta bir beis yoktur. Bazı hallerde ve devletin göstereceği ihtiyaç gerekçesiyle vacip olan miktardan daha fazlası da alınabilir. Müslümanlardan alınan uşurun hepsi zekât hükmündedir.

* Bu makalenin ilk kısmı, *İlâhiyat Fakültesi Dergisi*'nin XXV. sayısının ss. 169-178. sayfalarında yayımlanmıştır.

1 Müslümanlardan bu verginin alınmasının sebebini, devlet başkanının himayesinden ileri geldiği şeklinde açıkladığını görüyoruz; es-Serahsi, *el-Mebsût*, II. 199.

İslâm Fakihlerince harbîlerden uşır vergisinin alınmasının mütekabiliyet esasına göre olduğunu ileri sürenler yanında, onların müslüman tâcirlerden vergi alıp almadıklarına bakılmaksızın, kendilerinden vergi alınacağı da ifade edilmiştir; bkz. İbn Kayyim, *Ahkâm*, 168-9; A. el-Ali en-Na'im, 287-292

2 eş-Şafii, *el-Umm*, IV. 125, Bulak 1321-4

Zimmilerden ve harbilerden alınan vergilerin hepsi de harac hükmündedir. Kezâ bütün zimmilerden alınan cizyelerin, Benî Tağlib kabilesi hayvanlarından alınan vergilerin hepsi harac hükmündedir. Bunların hiç biri zekât gibi değildir”³.

Ebu Ubeyd ise, Hz. Ömer’in müslümanların ticaret mallarından alınmasını kararlaştırdığı kırktabir verginin zekât; harbilerden aldığı ondabir verginin ise, onların memleketlerine gelen müslüman tâcirlerden aldıkları vergiye karşılık olmak üzere anlaşıldığını; böylece Hz. Ömer’in bu iki zümreye karşı (müslüman-harbî) takip ettiği yolun açık ve seçik olduğunu belirtir. Zimmilerden alınan uşûr vergisi hakkında ise Ebu Ubeyd şu görüşleri ileri sürmektedir: “Benim için açıklanması zor olan husus, Hz. Ömer’in zimmilerden bu vergiyi almasıdır; çünkü onlar, müslüman olmadıkları için kendilerinden zekât alınmaz; kendileri harbî de değildirler. Bundan dolayı bizden aldıkları gibi onlardan da aynı verginin alınması diye bir husus söz konusu değildir. Öyle ise bu verginin niçin konulduğunu anlayamadım. Nihayet Hz. Ömer’e ait bir hadis düşündüm ve buldum. Bu hadise göre Hz. Ömer, baş vergisi cizye ile toprak vergisi haracdan başka, uşûr vergisi de almak üzere zimmilerle anlaşma yapmıştır. Nitekim el-Ensârî’nin bize, Saîd b. Ebî Arûbe’den o da Katâde’den, o da Ebu Miclez’den rivayet ettiğine göre Hz. Ömer, Ammâr, İbn Mes’ud ve Osman b. Huneyf’i Kûfe’ye gönderdi. Râvi bu konuda uzun bir nakilde bulunur ki bu, daha önce başka bir konuda rivayet edilmişti⁴. Râvi, Osman b. Huneyf’in araziyi ölçtüğünü ve harac koyduğunu belirttikten sonra, zimmilerin ticaret için dolaştırdıkları malların, her yirmi dirheminden bir dirhem vergi alınmasını kararlaştırmıştır... Bunu Hz. Ömer’e yazmış, o da kabul etmiştir.” Ebu Ubeyd sözlerini şöylece bağlar: “Görüyorum ki zimmilerin tüccarlarından vergi alınması, sulh anlaşması gereğidir. Bugün de, onlardan vergi almak müslümanların hakkıdır...”⁵

Ebu Ubeyd, eserinin bir diğer yerinde, Hz. Ömer’in, zimmilerin ticaret mallarından vergi almasını yine aynı görüş açısından şu şekilde

3 Ebu Yusuf, II. 171-2 (T. 220). Ebu Yusuf, zimmî ve harbilerden alınan cizye, harac ve ticaret malları vergisinin zekât gibi kabul edilemeyeceğini ve bunların hepsinin harac yani fey hükmüne tâbi olduklarını tasrih ederken, onlardan alınan bu vergilerin dağıtım yerlerinin farklı olduğunu kastetmektedir.

4 Ebu Ubeyd’in burada, zimmilerden ticaret malları vergisi alındığını gösteren bir anlaşmanın ilgili yerlerini göstermek üzere özetlediği metnin ash, *el-Emvâl* s. 96-7’dir.

5 Ebu Ubeyd, 709-710; Ebu Ubeyd sözlerinin sonunda, Mâlik b. Enes’in de aynı görüşte olduğunu, kendisinin bir sözünü naklederek belirtir; ayrıca bkz. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VI. 156, Kahire 1971

değerlendirmektedir: “Hz. Ömer, sana daha öncede söylediğim gibi, zimmîlerle yaptığı anlaşma gereği, ticaret malları vergisi almıştır. Bu vergi, Hz. Peygamber (S.A.S.) zamanında yoktu; çünkü onların, Hz. Peygamber ile yaptıkları anlaşmalarda bu hususta herhangi bir şart bulunmuyordu; aynı durum Hz. Ebu Bekir zamanı için de söz konusudur. Halbuki, Acem ülkeleri Hz. Ömer zamanında fethedildiğinden dolayı olan oldu yani Hz. Ömer bu vergiyi koydu... Nitekim eş-Şa‘bî, İslâm’da ticaret malları vergisini ilk defa Hz. Ömer koydu, demiştir. İbn Şihâb ez-Zühri ise, Hz. Ömer’in zimmîlere bu vergiyi niçin koyduğuna dair, benim beğenmediğim bir yorum yapmaktadır. Şöyle ki, İshak b. İsa, Mâlik b. Enes’den bize şunları rivayet etmektedir: İbn Şihâb ez-Zühri’den “Hz. Ömer, zimmîlerden neden ticaret malları vergisi almıştır?” diye sordum. O şöyle cevap verdi: “Cahiliye zamanında kendilerinden bu vergi almıyordu; Hz. Ömer de bu vergiyi aynı şekilde bırakmıştır”. Ebu Ubeyd bu yorumu doğru bulmaz ve kendisinin daha önce söylediği şeklin, yani zimmîlerle yapılan anlaşmalarda bu verginin bir şart olarak zikredildiğini ve bu şekilde bir yorumun Hz. Ömer’in şanına daha lâayık olduğunu tasrih eder⁶.

Görülüyor ki en eski kaynaklarda, Hz. Ömer’in zimmîlerin ticaret mallarından vergi almasının gerekçeleri tartışılmış ve çeşitli yorumlara baş vurulmuştur. Ebu Ubeyd, Hz. Ömer’in zimmîlerden uşur vergisi almasını, kendileriyle yapılan sulh anlaşmalarında bu hususun bir şart şeklinde zikredilmesine bağlamakta; eş-Şafii ise, anlaşmada bu hususun tasrih edilmemesi halinde bu verginin zimmîlerden alınmasının câiz olmadığını ileri sürmektedir.

Hz. Ömer’in zimmîlerle yaptığı anlaşmaların hemen hepsini incelemiş olduğumuzdan dolayı, bir hususa burada dikkat çekmek istiyoruz. Şöyleki, sulh veya savaş yoluyla ele geçen yerlerdeki gayr-i müslim unsurlarla yapılan sulh anlaşmalarında, cizye, harac ve bazılarında da müslümanları üç gün kendi evlerinde misafir etmeleri ve bazı yiyecek maddeleri ödemeleri dışında, hiçbir iktisadî şartın ileri sürülmediğini görmekteyiz. Bunun tek istisnası, Ebu Ubeyd’in eserinde, aynı râviden naklen iki defa zikredilen yukarıdaki haberdır⁷. Esasen haşta Ebu Yusuf olmak üzere hemen bütün müelliflerin eserlerinde, ticaret malları

6 Ebu Ubeyd, 712-3

7 Ebu Ubeyd, 96-7; 709-710; krş. Hamidulah, *Vesâik*, 340-1; M. Fayda, aynı tez, muhtelif yerler. Zimmîlerden yirmide bir uşur vergisi alınmasının hangi sünnetten ileri geldiği Ahmed b. Hanbel’den sorulunca, o, bilmiyorum, ancak Hz. Ömer bunu almıştır, diye cevap vermiştir; İbn Kayyım, *Ahkâm*, 160

vergisinin, ayrı bir bölüm halinde ele alındığını ve bununla ilgili Hz. Ömer'e ait rivayetlerin, zimmîlerle yapılan anlaşmalarla bir ilgisi olmadan, müstakil bölümlerde ayrı haberler veya hadisler şeklinde ortaya konulduğunu görmekteyiz.

Bu bakımdan biz, bu verginin ortaya çıkışını, Hz. Ömer'in harbîlere karşı mütekabiliyet esasına dayanan kararı sonucunda zimmîlere de uygulanan bir vergi şeklinde kabul edilmesi gerektiğini; ayrıca Ebu Yusuf'un da açık bir şekilde ifade ettiği üzere, "insanların haklarına bir tecavüz ve düşmanlık kastı olmadığı müddetçe, bu vergileri almakta bir beis" bulunmadığını belirtmek isteriz⁸.

Uşûr yani ticaret malları vergisinin, İslâm Devleti hudutlarından giren veya çıkan mallar ile Devletin çeşitli bölgeleri arasında (Suriye-Mısır-Yemen-Irak-Hicaz gibi) nakledilenlerden alınması kararlaştırılmış ve bunların vergi memuruna (âşir) uğraması şartı kabul edilmiştir. Buna göre bir zimmî, yaşadığı bölgede ticaretle meşgul olsa, kendisinden bu vergi alınmaz. Onun ticaret vergisi ödemesi için, ticaret malı ile hudutlardan geçmesi veya yaşadığı bölgeden başka bir bölgeye gitmesi ve âşire uğraması gerekir⁹.

Diğer taraftan uşûr vergisinin tahakkuk edebilmesi için, malın ticaret için olması, açıkta bulunması ve belirli bir nisaba ulaşması gibi

8 Uşûr vergisinin, özellikle zimmîlerden alınmasının çeşitli yorumlarını bu şekilde özetledikten sonra bir hususa da burada işaret etmek istiyoruz. Hz. Peygamber'den meks veya mekâs ile âşir aleyhine rivayet edilen hadislerin de bu tartışmalara sebep olduğu görülmektedir. Nitekim bazı kaynaklarda, bu hususa ayrı bir yer verilmiş ve âşir aleyhine vârit olan bu hadislerin gerçek sebebinin, âşirin insanların mallarını zulüm ve haksızlık ile almasından ileri geldiği ve zulmün söz konusu olmadığı durumlarda bu hadislerin şumûlüne girilmediği belirtilmiştir. Ayrıca Hz. Ömer'in koyduğu uşûr vergisinin adalette toplandığından dolayı, insanlardan zulümle alınan meksden tamamen ayrıldığına dikkat çekilmiştir. Bunun için bkz. Ebu Ubeyd, 707; es-Serahsî, *el-Mebsûd*, II, 199; A. el-Âli en-Naîm, 282-3; Yusuf el-Karadâvî, 1094-6; bu eserde yazar, zekât dışında müslümanlardan başka vergi alınmasının câiz olup-olmadığını incelerken uşûr konusuna ayrı bir yer vermekte ve çeşitli görüşler ileri sürmektedir; ayrıca bkz. aym eser, 1089-1100; uşûrun vergi olup-olmadığı hakkında da bkz. A. el-Âli en-Naîm, 324-7; Ömer Nasuhî Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, III, 575.

9 İmâm Mâlik, *Muvatta*^c, Hadis nu: 625; Ebu Yusuf, II, 172-3 (T. 222-3); Ebu Ubeyd, 712; İbn Kayyım, *Ahkâm*, 149; Biltacı, 374-5; Bedevî Abdullatif, 23; A. el-Âli en-Naîm, 279, 299-300

Uşûr vergisinin İslâm Devleti hudutları içerisinde, bir şehirden diğerine nakledilen mallardan alınmasının haram olduğu da ileri sürülmüştür; bkz. el-Mâverdi, *el-Ahkâm*, 198 (T. 236-7); bu metnin türkçe tercümesi, "İslâm ülkelerinde hiçbir sebep yokken öşür arazilerinden alınan vergilerin zorla bir yerden bir başka yere taşınması haramdır..." şeklinde yanlış yapılmıştır. Doğrusu, "İslâm ülkelerinde, bir şehirden diğerine intikal eden malların uşûrleri haramdır..." şeklindedir; ayrıca bkz. Z. er-Reyyis, 124

diğer bazı şartların da bulunması gerekmektedir. Uşûr vergisiyle ilgili Hz. Ömer'in emir ve kararlarının yorumlanması sonucunda Fakihlerce ileri sürülen bu şartları, kısaca ele almak istiyoruz.

Devlet başkanı veya onun nâibinin, tâcirlerden vergi almak ve kendilerinin emniyetini sağlamak ve onları hırsızlardan korumak için, çeşitli merkez ve yollara tayin ettiği kimseye Âşir (ondabir alan), denilmektedir. Âşir'in vergi toplamak ve himaye şeklinde iki ehemmiyetli vazifesi bulunmaktadır. Ebu Yusuf'un âşirin vasıfları ve devlet başkanı tarafından nasıl kontrol edileceği hakkında, Abt'âsi Halifesi Harûn Resîd'e sunduğu aşağıdaki görüşleri dikkat çekicidir:

"Uşûrlerin toplanması için salâh ve din ehlinde olan emniyetli bir gurubu vazifelendirmen; onlara, insanlara karşı yapacakları muamelede haddi tecavüz etmemelerini, zulüm ve haksızlık yapmamalarını, üzerlerine vâcip olan miktardan daha fazla almamalarını, bizim kurduğumuz nîzam ve prensiplere harfiyyen uymalarını emret.

"Bu esaslar dairesinde gönderdiğin vergi memurları, vazife mahallerine varıp işlerine başladıktan sonra, vazife yerindeki durum ve tutumlarını, kendilerine mal göstermek için gelenlere ne şekilde muamele yaptıklarını, kendilerine çizilen hudutları ve emrolunan kaideleri çiğneyip çiğnemediklerini teftiş ve kontrol ettir.

"Eğer bu memurlar emredilenlerin hilâfını yapar, halka zulüm ve haksızlık ederlerse derhal onları azleder, cezalandırırsın. Bir mazlum veya ödemekle mükellef bulunduğu miktardan fazla alınmış bir mağdur için, sence onlara karşı uygun düşecek bir cezayı tatbik edersin.

"Eğer onlar kötü davranışlarını bırakıp emrolunanlara yapışlırsa, müslüman olsun zimmi olsun insanlara zulmetmekten sakınırlarsa vazifelerinde tutar ve ihsanda bulunursun. Çünkü sen, eğer memurlarını dürüst ve ahlâklı oldukları vakit vazifelerinde tutar, buna mukabil vatandaşlar hakkında verdiğin emirleri tecavüz edip haksızlık ettikleri vakit de cezalandırırsın, bu hareketin sebebiyle iyinin iyiliği ve ihlası artar, kötü de zulüm ve tecavüzünü tekrarlamaktan korku duyup vazgeçer.

"Memurlarına emret. Muhtelif olan malların sayım ve tesbiti bitince onları kıymetleri ile karşılaştırsınlar, yani o malların kıymetlerini para olarak hesap etsinler. Sonra müslümanlardan rub'u'l-uşr, zimmi-lerden nisfi'l-uşr, harbîlerden uşr vergi alsınlar"¹⁰.

10 Ebu Yusuf, II. 161-3 (T. 217); ayrıca bkz. A. el-Ali en-Na'im, 279-280

Uşûr vergisinin tahakkuk etmesinin ilk şartı, mal sahibinin yanındaki malın ticaret için olmasıdır. Buna göre, âşire gösterilen ve fakat ticaret için olmayan mallardan vergi alınmaz. Müslüman bir kimsenin yanında koyun, sığır, deve, toprak mahsulleri, meyve ve hurma gibi pek çok mal bulursa ve bunların ticaret için değil de kendisi ve ailesinin ihtiyacı için olduğunu söylese, tâcire yemin verdirilir ve uşûr alınmaz. Çünkü bu vergi, ticaret için alınıp-satılan mallardan alınır. Zimmîler için de aynı durum söz konusudur. Yanında mal bulunduran kimsenin, memleketinde tâcir olması bu durumu değiştirmez ve esas olan âşire uğradığı sırada yanındaki malların ticaret için olmasıdır. İslâm memleketine dışarıdan gelen harbîlerin durumu ise farklılık arzietmekte ve yanındaki mallardan ticaret vergisi alınması cihetine gidilmektedir. Çünkü onun İslâm memleketine getirdiği malın yalnızca ticaret için olduğu kabul edili¹¹.

H. Ömer, uşûr vergisi toplamakla vazifelendirdiği ilk kimse olan Ziyad b. Hudayr'a, hiç kimseyi teftiş etmemesini emretmiş, o da kendisine gösterilen mallardan uşûr almıştır. Aynı şekilde Emevî Halifesi Ömer b. Abdilaziz de, tâcirlerin görünen ticarî mallarından uşûr alınmasını vergi memurlarından istemiştir. Bu husus, tâcirlerin rahatsız edilmemesini sağlamakta ve yalnızca yanlarındaki ticarî etmiadan vergi alınmasını gerektirmektedir¹².

Ticaret mallarından uşûr vergisinin alınabilmesi için üzerinde durulan bir diğer husus, nisab meselesidir. Uşûr vergisine esas olacak malların nisabıyla ilgili olarak H. Ömer'den intikal eden açık bir emir bulunmadığından dolayı, fıkıh ekolleri bu hususta oldukça farklı sonuçlara ulaşmışlar; özellikle zimmîlerin ödeyecekleri vergiye esas olmak üzere farklı nisab miktarlarını savunmuşlardır.

Müslüman tâcirlerin yanında bulunan mallarının değeri, ikiyüz dirhem veya yirmi dinar veya daha fazla miktara ulaşması halinde, uşûr alınacağı hususunda fakihler arasında ittifak bulunmaktadır. Esasen bu nisab miktarı, zekât için de şart koşulmuştur. Bu nisaba ulaşmayan ticaret mallarından müslüman tâcirler vergi vermeyecekleri gibi, bir yıl içerisindeki ticarî seyahatlarındaki malların miktarları da, nisabı tamamlamak üzere birleştirilmesi cihetine de gidilmeyecektir.

11 Ebu Yusuf, II. 168-9 (T. 219); Yahya b. Âdem, 68-9 (213-4, 216n); es-Serahsî, *el-Mebsûd*, II. 200; A. el-Âli en-Naîm, 297-320

12 Ebu Yusuf, II. 173, 182-3 (T. 200, 222-3); Ebu Ubeyd, 712; A. el-Âli en-Naîm, 300-1

Zimmî tâcirlerin ticaret malları hakkında Hanefiler, müslümanlar için kabul edilen nisab miktarını, Hz. Ömer'in herhangi bir nisab miktarı belirlememiş olduğunu ileri sürerek, aynen kabul ederler ve bu bakımdan uşûru zekâta benzetirler.

Süfyan es-Sevrî ise, zimmîlerin ticaret malları için nisab miktarını yüz dirhem veya on dinar olarak kabul etmekte ve zimmîlerin, müslümanların iki misli uşûr vergisi ödemelerini nisab miktarına da uygulayarak bu görüşe ulaşmaktadır. Ahmed b. Hanbel de aynı miktarı kabul etmekte ve bu hususta, Ömer b. Abdilaziz'in Mısır'daki âşiri Zureyk b. Hayyan'a gönderdiği direktifi delil olarak göstermektedir.

İmam Malik ise zimmîler için herhangi bir nisabı kabul etmemekte ve tıpkı cizyede olduğu gibi, onların mallarının az veya çok olmasına bakılmaksızın yirmidebir miktarında uşûr alınması gerektiğini söylemektedir.

Harbîler için de fakihlerin görüşleri farklıdır. Hanefiler onlar için nisab miktarını, yine müslümanlarınkinin aynı yani ikiyüz dirhem veya yirmi dinar olarak kabul ederler. Ancak harbîler, müslüman tâcirlerden, bu nisab miktarından az olan mallar için vergi aldıklarının söz konusu olması halinde, bu miktar değiştirilerek mütekalibiyet esasına göre uygulama cihetine gidilir.

Hanbelîler ise, harbîler için zimmîlerin nisab miktarını yani yüz dirhem veya on dinarı esas alırlar.

Ebu Ubeyd, uşûr vergisinin nisabıyla ilgili fakihlerin görüşlerini özetledikten sonra, Süfyan es-Sevrî'nin harbîler için ne miktarda bir nisab tesbit ettiğini bilmediğini; ancak onun zimmîler için belirlediği nisab için takip ettiği mantığa göre, harbîler için de elli dirhem veya beş dinar nisabın esas alınması lazım geldiğini ileri sürer ve bu farklı görüşlerin en âdilinin de Süfyan'ın tesbit ettiği nisab miktarlarının olduğunu ve bunun Hz. Ömer'in isteğine uygun düştüğünü ifade eder¹³.

Uşûr vergisi, aynî ve nakdî olarak alınabilir. Ancak nisaba ulaşan ve ticaret için olan malların hepsinden bu verginin alınacağını ileri süren fakihler yanında, özellikle Hanefiler, meyve ve sebze gibi halkın elinde uzun müddet kalmayan ve kısa zamanda bozulan ticaret mallarından bu verginin alınmayacağını ileri sürenler de bulunmaktadır. Ayrıca

13 Nisab miktarları için bkz. Ebu Yusuf, II. 163-6 (T. 217-8); Ebu Ubeyd, 713-6; es-Serahsî, *el-Mebsûd*, II. 199; İbn Kayyım, *Ahkâm*, 160, 162-3, 165-6, 170-1; A. el-Âli en-Naîm, 313-7

zimmî ve harbîlerin ticaret için alıp sattıkları şarap ve domuzlardan da vergi alınıp alınmayacağı tartışılmıştır. Ebu Yusuf, şarap ve domuzdan bu verginin alınmasının gerektiğini ve bunun için bunların kıymetlen- dirilerek uşûr alınacağını kabul etmekte; buna karşılık Ebu Hanife, şaraptan bu verginin alınmasının caiz olduğunu, buna mukabil domuz- dan alınmayacağı şeklinde düşünmektedir¹⁴.

Ticaret mahıyla âşire uğrayan tâcir borçlu olduğunu ileri sürerse, kendisinden uşûr alınıp alınmayacağı hususu da, fakihler arasında farklı görüşlerin ileri sürülmesine sebep olmuştur. Şöyle ki müslüman tâcir, borçlu olduğunu söylerse kendisinden vergi alınmaz. Zimmî tâcirin bu husustaki iddiasını yemin veya müslüman bir şahitle tevsik etmesine gerek olmadan kabul edileceğini Hanefîler ve Süfyan es-Sevrî benimse- mişler; buna karşılık Malikîler, zimmînin bu konudaki sözlerine itibar edilmeyeceğini ve kendisinden uşûr alınacağını belirtmişlerdir. Ebu Ubeyd, bu iki farklı görüşü şu şekilde telif ederek kendi görüşünü or- taya koymaktadır: Şayet zimmînin şahidleri müslüman ise, zimmînin borçlu olduğu iddiası kabul edilir ve kendisinden uşûr alınmaz; malının, alacaklısının hakkı olduğu teslim edilir. Eğer şahidi müslüman değilse, iddiası kabul olunmaz ve malından uşûr alınır. Çünkü, Ebu Ubeyd'e göre bu vergi feydir ve zekâtтан farklıdır.

Harbînin borçlu olduğunu ileri sürmesi durumunda ise, bütün fa- kihler, bu iddianın kabul edilmeyeceği ve kendisinden uşûr vergisi ali- nacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak Hanefîler, bir durumda har- bînin sözünün kabul edileceğini söylerler ki, bu da, yanındaki cariyelerin, çocuklarının anneleri olduğunu söylerse, kabul edilir ve cariyelerin de- ğerinden uşûr alınmaz¹⁵.

Hız. Ömer'in hilâfeti sırasında, harbî tâcirlerin müracaatı veya on- ların müslüman tâcirlerden vergi almaları sonucunda, mütekabiliyet esası üzerine konulan ticaret malları vergisi veya uşûr, zimmîlere de uy- gulan bir gelişme göstermiş ve İslâm Devleti'nin önemli bir gelir kay- nağını teşkil etmiştir. Yılda bir defa alınan¹⁶ uşûr vergisi, müslüman- lardan alınanları zekât; zimmî ve harbîlerden alınanları ise, cizye ve haracla birlikte fey gelirleri arasında mütalaa edilmiştir.

14 Ebu Yusuf, II. 167, 185 (T. 219, 223); Ebu Ubeyd, 71-3, 713-4; Yahya b. Âdem, 68-9 (215, 220-2nu); es-Serahsî, *el-Mesud*, II. 205; İbn Kayyım, *Ahkâm*, 167, 199, 170; Bedevî Abdullatif, 23; A. el-Ali en-Naim, 303-6

15 Ebu Ubeyd, 714, 716-7, 719; Yahya b. Âdem, 69 (219nu); es-Serahsî, II. 200; İbn Kay- yım, 165

16 Emevî Halifesi Ömer b. Abdilaziz, kendilerinden uşûr alınan kimselere, gelecek senenin aynı gününe kadar borçlu olmadıklarını gösteren yazılı bir belgenin kendilerine verilmesini âmillerinden istemiştir; bkz. Ebu Yusuf, II. 184 (T. 223)